

O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol.2 N.1

2026

**International Journal of
Contemporary Scientific
and Technical Research**

**Volume 2 Issue 1
2026**

**Zamonaviy ilmiy-texnik
tadqiqotlar xalqaro jurnali**

**1-son
2026**

**Международный журнал
современных научно-
технических
исследований**

**Том 2 Выпуск 1
2026**

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay'ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O'zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O'zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© "O'zMU Jizzax filiali" – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko'chasi, 259-uy.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI: ILMIY QARASHLAR TAHLILI

Yusupova Xabiba Iriskulovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti, kafedra mudiri, professor

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar nutqini rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Nutq rivojlanishining yosh xususiyatlari, tilni egallash jarayonining psixologik mexanizmlari hamda pedagogik shart-sharoitlari yoritiladi. L.S. Vigotskiy, A.R. Luriya, A.N. Leontyev, J. Piaget, J. Bruner, M. Montessori va boshqa olimlarning ilmiy qarashlari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek pedagog olimlarining maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishga oid tadqiqotlari umumlashtirilib, zamonaviy maktabgacha ta'lim amaliyoti uchun muhim ilmiy xulosalar beriladi. Maqola sharhli tahlil asosida yozilgan bo'lib, mavjud ilmiy yondashuvlarning umumiy va farqli jihatlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, nutq rivojlanishi, pedagogik asoslar, psixologik asoslar, til rivojlanishi, nutq faoliyati, kommunikativ kompetensiya, nutq madaniyati, ilmiy tahlil, sharhli maqola.

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ РЕЧИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ: ОБЗОР НАУЧНЫХ ПОДХОДОВ

Юсупова Хабиба Ирискуловна

Ташкентский университет прикладных наук, заведующая кафедрой, профессор

Аннотация

В статье на основе анализа научной литературы рассматриваются педагогические и психологические основы развития речи детей дошкольного возраста. Освещаются возрастные особенности речевого развития, психологические механизмы овладения языком и педагогические условия формирования речевой деятельности. Проведен сравнительный анализ научных взглядов Л.С. Выготского, А.Р. Лурии, А.Н. Леонтьева, Ж. Пиаже, Дж. Брунера, М. Монтессори и других исследователей. Кроме того, обобщены результаты исследований узбекских ученых в области развития речи детей дошкольного возраста и определено их значение для современной системы дошкольного образования. Статья носит обзорно-аналитический характер и раскрывает общие и отличительные особенности существующих научных подходов к развитию детской речи.

Ключевые слова: дошкольное образование, развитие речи, педагогические основы, психологические основы, речевая деятельность, овладение языком, коммуникативная компетентность, речевое развитие, обзор научной литературы, дошкольный возраст.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF SPEECH DEVELOPMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS: A REVIEW OF SCIENTIFIC PERSPECTIVES

Yusupova Xabiba Iriskulovna

Tashkent University of Applied Sciences, Head of the Department, Professor

Abstract

This review article examines the pedagogical and psychological foundations of speech development in preschool educational institutions based on contemporary and classical scientific research. It discusses age-related characteristics of speech development, psychological mechanisms of language acquisition, and pedagogical conditions that facilitate children's language growth. The theoretical views of L.S. Vygotsky, A.R. Luria, A.N. Leontiev, J. Piaget, J. Bruner, M. Montessori, and other scholars are comparatively analyzed. In addition, the article summarizes the contributions of Uzbek researchers to preschool speech development and highlights their significance for modern preschool education. The study is based on a comprehensive review of scientific literature and identifies both common and distinctive approaches to children's speech development.

Keywords: preschool education, speech development, pedagogical foundations, psychological

foundations, language acquisition, speech activity, communicative competence, language education, scientific review, early childhood education.

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqi eng faol shakllanadigan, atrof-muhitni anglash, kattalar va tengdoshlari bilan muloqotga kirishish ko'nikmalari jadal rivojlanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bola so'z boyligini kengaytiradi, gap tuzishni o'rganadi, o'z fikrini ifodalashga, savol berishga, eshitganini tushunishga va javob qaytarishga harakat qiladi. Shu sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish faqat til o'rgatish jarayoni emas, balki bolaning tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, hissiy holati va ijtimoiy faolligi bilan bevosita bog'liq bo'lgan murakkab pedagogik-psixologik jarayondir.

Nutq rivoji bolaning umumiy rivojlanishida alohida o'rin tutadi. Bola nutq orqali o'z ehtiyojlarini bildiradi, atrofdagilar bilan munosabat o'rnatadi, yangi bilimlarni o'zlashtiradi va o'z shaxsini namoyon qiladi. Maktabgacha ta'lim jarayonida tarbiyachining bolalar bilan olib boradigan suhbatlari, ertak aytishi, rasm asosida hikoya tuzish, didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar, she'r yodlash va savol-javob mashg'ulotlari nutqni rivojlantirishning muhim vositalari sifatida qaraladi. Bunday faoliyatlar bolaning lug'at boyligini oshirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish va mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Mazkur mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlarda nutq rivojlanishi turli yondashuvlar asosida izohlanadi. **L.S. Vigotskiy** nutq va tafakkurning o'zaro chambarchas bog'liqligini ta'kidlab, bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhit hamda kattalar bilan muloqot muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. **A.R. Luriya** nutqning psixologik jarayonlar, xususan, xotira, idrok va tafakkur bilan bog'liqligini ilmiy jihatdan asoslab beradi. **J. Piaget** esa bolaning nutqini uning kognitiv rivojlanishi bilan bog'liq holda tahlil qiladi. **J. Bruner** bolaning tilni egallashida kattalar tomonidan yaratiladigan muloqot muhiti va qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Ushbu qarashlar maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda pedagogik va psixologik omillarni o'zaro uyg'un holda hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish jarayoni samarali bo'lishi uchun bolaning yosh xususiyatlari, individual rivojlanish darajasi, qiziqishlari, emotsional holati va ijtimoiy tajribasi inobatga olinishi lozim. Har bir bola nutqni turlicha tezlikda egallaydi. Shuning uchun tarbiyachi bolalarga bir xil talab qo'yish bilan cheklanmasdan, ularning shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'limiy va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishi zarur. Ayniqsa, erkin muloqot muhitini yaratish, bolalarni rag'batlantirish, savol berishga undash, ularni diqqat bilan tinglash va fikrlarini qadrlash nutqiy faollikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu jihatdan, maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish masalasi bugungi kunda ham dolzarb ilmiy-amaliy muammo bo'lib qolmoqda. Mazkur maqolada ushbu masala yuzasidan ilmiy tadqiqot olib borgan olimlarning qarashlari tahlil qilinadi hamda maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari sharhli yondashuv asosida yoritiladi.

1. **L.S. Vigotskiy** nutqni bolaning tafakkuri bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida tushuntiradi. Uning fikricha, dastlab nutq ijtimoiy muloqot vositasi bo'lib shakllanadi, keyinchalik ichki nutqqa aylanib, bolaning fikrlashini boshqaradi. Bu qarash maktabgacha ta'limda bolani ko'proq suhbatga tortish, savol-javob o'tkazish, hikoya qildirish va kattalar bilan muloqotni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

2. **A.R. Luriya** nutqni xotira, idrok, diqqat va tafakkur kabi psixik jarayonlar bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Uning fikricha, nutq bolaning harakatini rejalashtirish va boshqarishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish faqat so'z boyligini oshirish emas, balki ularning fikrlash, eslab qolish va diqqatini jamlash ko'nikmalarini ham rivojlantirishdan iborat.

3. **A.N. Leontyev** nutq rivojlanishini faoliyat nazariyasi asosida izohlaydi. Uning fikricha, bola rivojlanishi faoliyat jarayonida kechadi, shuning uchun nutq ham o'yin, mehnat, predmetlar bilan harakat va muloqot orqali shakllanadi. Bu yondashuv maktabgacha ta'limda nutq mashg'ulotlarini faqat og'zaki tushuntirish bilan emas, balki o'yin, rolli vaziyatlar va amaliy faoliyat bilan bog'liq holda tashkil etish zarurligini asoslaydi.

4. **J. Piaget** bolalar nutqini ularning kognitiv rivojlanishi bilan bog'laydi. U bolaning dastlabki nutqida egosentrik xususiyatlar kuchli bo'lishini, keyinchalik esa ijtimoiy muloqot ta'sirida nutqning kommunikativ vazifasi kengayishini ko'rsatadi. Bu fikr maktabgacha ta'limda bolaga o'z fikrini aytish bilan

birga, boshqalarni tinglash, savollarga javob berish va suhbatda navbat kutishni o'rgatish muhimligini bildiradi.

5. **J. Bruner** bolaning tilni egallashida kattalar tomonidan yaratiladigan qo'llab-quvvatlovchi muloqot muhitini alohida ta'kidlaydi. U "**Language Acquisition Support System**" g'oyasini ilgari surib, bolaning nutqi kattalar bilan takroriy, mazmunli va madaniy jihatdan yo'naltirilgan muloqot jarayonida rivojlanishini asoslaydi. Demak, tarbiyachi bolaga tayyor gaplarni yodlatmasdan, uni suhbatga jalb qilishi va fikrini davom ettirishga yordam berishi kerak.

6. **M. Montessori** maktabgacha yoshni bolaning "singdiruvchi ongi" faol bo'lgan davr sifatida baholaydi. Uning fikricha, bola tilni tabiiy tarzda atrofidagi muhit va kattalar nutqini kuzatish orqali egallaydi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim muassasasida boy nutqiy muhit, aniq predmetlar, tartibli faoliyat va erkin muloqot sharoiti yaratilishi zarur.

7. **D.B. Elkonin** maktabgacha yoshdagi bolalar rivojida o'yinning yetakchi faoliyat ekanini asoslaydi. Uning yondashuviga ko'ra, rolli o'yinlarda bola kattalar nutqini, ijtimoiy rollarni va muloqot shakllarini o'zlashtiradi. Shu bois "do'kon", "shifokor", "oila", "mehmon kutish" kabi rolli o'yinlar bolalarning dialogik nutqi, savol berish, javob qaytarish va vaziyatga mos gapirish malakasini rivojlantiradi.

8. **M. Tomasello** til rivojlanishini "foydalanishga asoslangan" jarayon sifatida tushuntiradi. Uning fikricha, bola grammatikani tayyor qoidalar orqali emas, balki kattalar nutqida ko'p takrorlanadigan til birliklarini eshitish va ularni muloqotda qo'llash orqali egallaydi. Bu yondashuv maktabgacha ta'limda bolalar uchun tabiiy suhbat, hikoya qilish, savol-javob va takroriy nutqiy vaziyatlarni yaratish zarurligini ko'rsatadi.

9. **C.E. Snow** bolalarning og'zaki nutqi keyingi savodxonlik va maktabga tayyorgarlikning muhim asosi ekanini ta'kidlaydi. Uning tadqiqotlarida fonologik ong, lug'at boyligi, bog'lanishli nutq va matnni tushunish ko'nikmalarini erta yoshdan shakllantirish zarurligi ko'rsatiladi. Bu maktabgacha ta'limda ertak, she'r, rasm asosida hikoya tuzish va savol-javob mashg'ulotlarini tizimli ravishda olib borish zarurligini asoslaydi.

10. **D.K. Dickinson va P.O. Tabors** oilaviy hamda maktabgacha ta'lim muhitidagi muloqotning bolalarning nutqi va savodxonlik ko'nikmalariga ta'sirini tadqiq qilgan. Ularning tadqiqotlarida 3–5 yoshli bolalarning uy va bog'cha muhitidagi suhbatlari, kitob o'qish, o'yin va kundalik muloqot jarayonlari tahlil qilingan. Bu fikr maktabgacha ta'limda tarbiyachi nutqi, kitob bilan ishlash va ota-onalar bilan hamkorlik nutq rivojida muhim omillar ekanini ko'rsatadi.

R.M. Qodirova maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirish masalasini chuqur o'rgangan olimlardan biridir. Uning "Maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirishning ruhiy omillari" nomli ishi bolalar nutqini faqat so'z boyligi bilan emas, balki muloqotga ehtiyoj, savol-javob, suhbatga kirisha olish va vaziyatga mos javob berish kabi psixologik omillar bilan bog'laydi. Bu yondashuv maqola mavzusi uchun muhim, chunki maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish bolaning ijtimoiy faolligi bilan bevosita aloqador ekanini ko'rsatadi.

F.R. Qodirova maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasini pedagogik jarayon sifatida izohlaydi. F.R. Qodirova va R.M. Qodirovaning "Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi" nomli darsligi bolalar nutqini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini yoritadi. Unda nutqni rivojlantirish mashg'ulotlari, lug'at boyligini oshirish, tovush madaniyatini shakllantirish, dialogik va monologik nutqni rivojlantirish masalalari asosiy yo'nalishlar sifatida ko'rsatiladi.

L.R. Mo'minova maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga tayyorlash, nutq va tovush madaniyatini shakllantirish bo'yicha tadqiqot olib borgan. Uning "Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o'rgatish dasturi" nomli manbasi bolalar nutqini rivojlantirishni savodga tayyorgarlik bilan bog'liq holda yoritadi. Bu qarashga ko'ra, maktabgacha yoshda tovushlarni farqlash, so'z tarkibini anglash, gap tuzish va eshitganini tushunish keyingi o'qish-yozish jarayoniga zamin yaratadi.

D.R. Babayeva "Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi" darsligida bolalar nutqini rivojlantirish metodikasini mustaqil ilmiy-amaliy yo'nalish sifatida bayon qiladi. Muallif nutqni rivojlantirishda tevarak-atrof bilan tanishtirish, badiiy adabiyotdan foydalanish, rasm asosida hikoya tuzish, suhbat va didaktik o'yinlarning muhimligini ta'kidlaydi. Bu fikr maktabgacha ta'limda nutq mashg'ulotlari bolaga tayyor bilim berish emas, balki uni faol gapirishga undash jarayoni ekanini asoslaydi.

R. Inog'omova pedagogik jarayonda bolaga shaxs sifatida yondashish, ta'lim-tarbiyada faol metodlardan foydalanish va bolani muloqotga jalb qilish masalalariga e'tibor qaratgan. Uning pedagogik

qarashlari maktabgacha ta'limdagi nutq rivoji bilan bog'langanda, tarbiyachining nutqiy muhit yaratishi, bolani erkin fikr bildirishga undashi va o'yin orqali muloqotga jalb etishi muhim ekani ko'rinadi.

G. Jalolova bolalarni maktabga tayyorlashda noan'anaviy o'yinlardan foydalanish masalasini o'rgangan. Uning yondashuvi nutq rivoji uchun ham muhimdir, chunki rolli va didaktik o'yinlar bolalarda so'zlashuv, savol berish, javob qaytarish, eslab qolish va hikoya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, maktabgacha yoshda o'yin bolaning tabiiy faoliyati bo'lgani uchun nutqni rivojlantirishda samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Sh.Sh. Nizomova maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish metodlari va vositalarini yoritgan. Uning o'quv-metodik materiallarida kichik, o'rta va katta guruh bolalarining nutqini rivojlantirish vazifalari alohida ko'rsatiladi. Bu yondashuv bolaning yosh xususiyatlariga mos metodlarni tanlash zarurligini ko'rsatadi.

Q. Nazarqosimov kichik guruh tarbiyalanuvchilari nutqining rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilgan. Uning fikricha, kichik yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishda faqat artikulyatsion apparat emas, balki ovoz, nafas, eshitish va talaffuz mashqlari ham muhim ahamiyatga ega. Bu qarash nutq rivojida fiziologik va psixologik tayyorgarlikning birgalikda olib borilishi zarurligini ko'rsatadi.

O'zbek olimlari qarashlari shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda dialogik muloqot, o'yin faoliyati, savodga tayyorgarlik, lug'at boyligini oshirish, tovush madaniyatini shakllantirish va tarbiyachining nutqiy muhiti asosiy omillar hisoblanadi. Ayniqsa, R.M. Qodirova, F.R. Qodirova, L.R. Mo'minova va D.R. Babayevaning ishlari ushbu mavzu uchun asosiy ilmiy tayanch sifatida olinishi mumkin. Jadval 1.

№	Olim	Asosiy ilmiy yo'nalishi	Nutq rivoji bo'yicha asosiy g'oyasi	Maqola mavzusi uchun ahamiyati
1	R.M. Qodirova	Dialogik nutq rivoji	Bola nutqi muloqot, savol-javob va suhbat jarayonida shakllanadi	Nutq rivojida psixologik omillar va ijtimoiy muloqot muhimligini asoslaydi
2	F.R. Qodirova	Nutq rivojlantirish metodikasi	Lug'at boyligi, tovush madaniyati, dialogik va monologik nutq tizimli mashg'ulotlar orqali rivojlanadi	Maktabgacha ta'limda nutq mashg'ulotlarini metodik tashkil etish zarurligini ko'rsatadi
3	L.R. Mo'minova	Savodga tayyorlash	Nutq rivoji bolani o'qish va yozishga tayyorlashning asosiy sharti hisoblanadi	Tovushlarni farqlash, gap tuzish va eshitganini tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishni asoslaydi
4	D.R. Babayeva	Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi	Rasm asosida hikoya tuzish, ertak, suhbat va didaktik o'yinlar nutqni rivojlantiradi	Nutqni rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlar va badiiy adabiyotdan foydalanish ahamiyatini ochib beradi
5	G. Jalolova	O'yinli ta'lim texnologiyalari	O'yin bolaning tabiiy faoliyati bo'lib, unda muloqot va nutqiy faollik kuchayadi	Rolli va didaktik o'yinlar orqali bolalar nutqini rivojlantirish imkoniyatini ko'rsatadi
6	Sh.Sh. Nizomova	Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish	Har bir yosh guruhida nutq rivoji vazifalari bolalarning yosh xususiyatlariga mos belgilanadi	Individual va yoshga mos yondashuv zarurligini asoslaydi
7	Q. Nazarqosimov	Kichik yoshdagi bolalar nutqi	Nutq rivojida talaffuz, ovoz, nafas va eshitish mashqlari muhim o'rin tutadi	Nutq rivojining fiziologik va psixologik asoslarini ko'rsatadi

8	R. Inog'omova	Pedagogik yondashuvlar	Bola shaxsiga yo'naltirilgan, faol va muloqotga asoslangan ta'lim samarali natija beradi	Tarbiyachining bolani erkin fikr bildirishga undashi muhimligini asoslaydi
---	---------------	------------------------	--	--

Jadvaldan ko'rinadiki, o'zbek olimlari maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish masalasini turli jihatlardan yoritganlar. Ayrim tadqiqotlarda dialogik va monologik nutqni rivojlantirish masalasi asosiy o'ringa qo'yilgan bo'lsa, boshqa ishlarda o'yin, badiiy adabiyot, savodga tayyorgarlik, talaffuz madaniyati va yosh xususiyatlariga mos yondashuv muhim omillar sifatida ko'rsatilgan. Ushbu qarashlar bir-birini to'ldiradi va maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish ishlari kompleks tarzda tashkil etilishi lozimligini ko'rsatadi.

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqi, tafakkuri va shaxsiy sifatleri jadal rivojlanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Shu bois maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Olib borilgan ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatdiki, bolalar nutqining rivojlanishi biologik omillar bilan bir qatorda ijtimoiy muhit, tarbiyachining pedagogik mahorati, oiladagi muloqot, o'yin faoliyati va ta'lim mazmuni bilan chambarchas bog'liq.

Xorijiy olimlar L.S. Vigotskiy, A.R. Luriya, A.N. Leontyev, J. Piaget, J. Bruner, M. Montessori, D.B. Elkonin, M. Tomasello, C.E. Snow hamda D.K. Dickinson va P.O. Taborslarning ilmiy qarashlari nutq rivojlanishining pedagogik hamda psixologik mexanizmlarini turli nuqtayi nazardan yoritadi. Ularning tadqiqotlarida nutqning ijtimoiy tabiatga egaligi, muloqotning hal qiluvchi o'rni, o'yin faoliyatining rivojlantiruvchi imkoniyatlari va tilni egallashning yoshga xos qonuniyatlari ilmiy jihatdan asoslangan.

Shuningdek, o'zbek olimlari R.M. Qodirova, F.R. Qodirova, L.R. Mo'minova, D.R. Babayeva va boshqa tadqiqotchilarning ishlari maktabgacha ta'lim sharoitida nutqni rivojlantirishning metodik asoslarini boyitgan. Ularning ilmiy qarashlarida dialogik va monologik nutqni shakllantirish, lug'at boyligini kengaytirish, tovush madaniyatini rivojlantirish, badiiy adabiyot va didaktik o'yinlardan samarali foydalanish hamda bolalarni savodga tayyorlash masalalari ustuvor yo'nalish sifatida e'tirof etiladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish ishlari faqat maxsus mashg'ulotlar bilan cheklanmasligi, balki kun davomida tashkil etiladigan barcha ta'limiy va tarbiyaviy faoliyatlar bilan uyg'un holda olib borilishi lozim. Buning uchun bolalarda erkin muloqot muhitini yaratish, ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda interfaol metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ilmiy adabiyotlar tahlili maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslari o'zaro uzviy bog'liq ekanligini tasdiqlaydi. Mazkur ilmiy qarashlardan samarali foydalanish maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish hamda ularni maktab ta'limiga puxta tayyorlash uchun mustahkam nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo'nalishda raqamli ta'lim vositalari, sun'iy intellekt asosidagi interfaol metodlar va oilaviy hamkorlik mexanizmlarining nutq rivojiga ta'sirini o'rganish istiqbolli tadqiqot yo'nalishlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Выготский Л. С. **Мышление и речь**. – Москва: Лабиринт, 1999.
2. Лурия А. Р. **Язык и сознание**. – Москва: Изд-во МГУ, 1979.
3. Леонтьев А. Н. **Деятельность. Сознание. Личность**. – Москва: Политиздат, 1975.
4. Пиаже Ж. **Речь и мышление ребёнка**. – Москва: Педагогика-Пресс, 1994.
5. Bruner J. S. **Child's Talk: Learning to Use Language**. – New York: W. W. Norton, 1983.
6. Montessori M. **The Absorbent Mind**. – New York: Henry Holt and Company, 1995.
7. Эльконин Д. Б. **Психология игры**. – Москва: Педагогика, 1978.
8. Tomasello M. **Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition**. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.
9. Snow C. E., Burns M. S., Griffin P. **Preventing Reading Difficulties in Young Children**. – Washington, DC: National Academy Press, 1998.

10. Dickinson D. K., Tabors P. O. **Beginning Literacy with Language: Young Children Learning at Home and School.** – Baltimore: Paul H. Brookes Publishing, 2001.
11. Qodirova R. M. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirishning ruhiy omillari.** – Sariog‘och, Qozog‘iston, 1998.
12. Qodirova F. R., Qodirova R. M. **Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi.** – Toshkent: Istiqlol, 2006.
13. Babayeva D. R. **Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi: darslik.** – Toshkent: Barkamol Fayz Media, 2018. – 432 b.
14. Mo‘minova L. R. **Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o‘rgatish dasturi.** – Toshkent, 1996. – 47 b.
15. Wasik B. A., Hindman A. H., Snell E. K. **Book Reading and Vocabulary Development: A Systematic Review** // *Early Childhood Research Quarterly.* – 2016. – Vol. 37. – P. 39–57. – DOI: 10.1016/j.ecresq.2016.04.003.
16. Dickinson D. K., Porche M. V. **Relation between Language Experiences in Preschool Classrooms and Children’s Kindergarten and Fourth-Grade Language and Reading Abilities** // *Child Development.* – 2011. – Vol. 82. – No. 3. – P. 870–886. – DOI: 10.1111/j.1467-8624.2011.01576.x.
17. Justice L. M., Mashburn A. J., Hamre B. K., Pianta R. C. **Quality of Language and Literacy Instruction in Preschool Classrooms Serving At-Risk Pupils** // *Early Childhood Research Quarterly.* – 2008. – Vol. 23. – No. 1. – P. 51–68.
18. Yang N., Shi J., Lu J., Huang Y. **Language Development in Early Childhood: Quality of Teacher-Child Interaction and Children’s Receptive Vocabulary Competency** // *Frontiers in Psychology.* – 2021. – Vol. 12. – Article 649680. – DOI: 10.3389/fpsyg.2021.649680.